

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14518389>

ҚОРАҚАЛПОҚ ХУЖЖАТЛИ ФИЛЬМЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Бахтияр Мадияров

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият
институтини Нукус филиали ўқитувчиси

***Аннотация:** Ушбу мақолада Қорақалпоқ кинохужжатчиларининг бугунги даврдаги ижодий изланишлари ҳақида сўз боради. Сўнгги йилларда Қорақалпоқ хужжатли киносида изланишлар давом этмоқда, мавзулар доираси кенгайди, замонавий фильмлар яратилди ва жанрлар бойиди.*

Мақолада тарихий, замонавий, ижтимоий ва фалсафий мавзулардаги хужжатли фильмлар талқин этилади.

***Калит сўзлар:** Замонавий фильмлар, маънавий маданият, публицистик пафос, хужжатли филм, тасвир.*

Сўнгги йилларида давлатимизда кино санъатига берилган эътибор, амалга оширилаётган ислохотлар Қорақалпоқ киносини ҳам четлаб утаётгани йўқ. Бугунги кун киноси олдингидан ҳам ривож топиб, янгиланиб, ўзига ҳос қиёфа касб этмоқда. Бугун экранларимизда “Қорақалпоқфильм” киностудияси томонидан суратга олинган қатор хужжатли фильмларимизни кўришимиз мумкин.

Қорақалпоқ кино санъати етмишинчи йилларнинг ўрталарида жадал ривожланди. Қорақалпоқ киноси тарихи, унинг турлари ва жанрлари, муаллифларнинг ижодий усуллари, муаллифлик йўналиши фильмларининг ғоявий ҳамда мавзу масалалари, кионинг қорақалпоқ бадиий маданияти контекстидаги ўрни, фильмларни томоша қилиш ва таҳлил қилиш билан бирга

унинг амалиётини ўрганган сари янада янги таҳлилларга муҳтожлигини кўрамиз.

Кино халқнинг маънавий маданиятида жуда катта ва муҳим роль ўйнайди. Замонавий ёшларнинг онгида хулқ-атвор меъёрлари, миллий кўшиқлар, эртақлар, фольклор, халқ донолиги, колорит ва менталитет билан бир қаторда миллий кино асарлари алоҳида маъно ва моҳиятга эга бўлди.

Қорақалпоқ ҳужжатли фильм усталари тарафидан олинган фильмларда минтақа халқи ва ундаги шахсларнинг портретли кўринишлари жуда яхши ифодаланган. Бу ерда муаллифлар халқ тақдири билан Орол ва Оролбўйи тақдирини экран орқали публицистик жиҳатдан бириктира олганлар. Бунга сабаб, бу ерда яшовчи меҳнаткаш халқ катта обрў-эътиборга эга эканлиги бўлса керак.

“Дард ва даво” фильмининг (“Қарақалпоқфильм”, 2006, сценарий муаллифи Г.Тажетдинова, режиссёри Д.Абдимуратов, оператори А.Асқаров) номи икки маънода ҳам тўғри танланган. Биринчидан, фильмда қорақалпоқ халқи акс этганлиги филмнинг умумий матниданок кўринади. Иккинчидан, унда гап халқ дардига шифо топувчи инсон – Мўйноқ тумани “Қозоқдарё” овули шифокорлар пункти бош шифокори Ўтесин Назарбаев ҳақидадир. Бахтга қарши, бундай муваффақиятли номлар бизнинг ҳужжатли филмларимизда жуда кам учрайди.

Бош қаҳрамон турли хил меҳнат ва турмуш ҳолатларида кўрсатилади. У беморлар ҳамда касаллик турлари кўпайиб бораётганлиги ҳақида сўзлайди. Қаҳрамоннинг таъсирли образидан бошқа, филмнинг публицистик пафосларидан бири, филм муаллифининг қандай қилиб, табиатнинг ўзи шифокор сифатида, мисли ер қаридан отилиб чиққан иссиқ сув булоқлари ёки кумли-тузли ванналар (кумга тушиш, тузга тушиш) ёрдамида одамларни даволаётганлиги айтилади.

Сўнги қисқа давр ичида “Қорақалпоқфильм” киностудияси томонидан ижтимоий-сиясий, спорт ва ватанпарварлик, халқаро муносабатлар, илм-фан,

техника тараққиёти, маданият, санъат, миллий ҳўнармандчилик, манъавият ва маърифат, халқлар дўстлиги каби мавзуларда фильмлар яратилган.

“Қорақалпоқфильм” киностудиясида 2021 йил давомида “Ўзбеккино” Миллий агентлиги буюртмасига асосан “Аму соҳили куйчиси” (Бердах), 2 бўлимли, “Очиқ аёз” (Ибрайим Юсупов) 2 бўлимли ва “Қора уйдан кенг дунёга” (Т. Қайпбергенов) 2 бўлимли ҳужжатли фильмлар ишлаб чиқарилди. Ушбу портретлик ҳужжатли фильмларда Қорақалпоқ миллий адабиётига катта ҳисса қўшган буюк адиблар ҳаёт йўллари ва ижоди тасвирланади.

Қорақалпоқ элининг тараққиётига ҳисса қўшган Ўзбекистон Қаҳрамони, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгаши Раиси бўлиб ишлаган Муса Тажетдинович Ерниязов ҳақидаги “Халқининг мард фарзанди” 2 бўлимли ҳужжатли филми тасвирга олиниб, ушбу филм орқали халқнинг миллий колорити очиб берилади. Филмда миллий қўшиқлардан ҳам маҳорана фойдаланилади.

. Кейинроқ турли мавзулар қатори киноҳикояларга алоҳида эътибор берилди. Кўпроқ маълум бир тарихни ҳикоя қилувчи фильмлар кўпайди. Масалан “Оқсоқол” номли ҳужжатли филмда қорақалпоқ халқининг севимли фарзанди К.Камаловнинг ҳаёт йўллари орқали халқнинг маълум давр ичидаги тарихи ҳикоя қилинади. Кўпинча қорақалпоқ филмларида давр қаҳромани қиёфасини ёрттишга алоҳида эътибор берилади. «Бизнинг Анесия» номли 1 бўлимли ҳужжатли фильм акушер-гинеколог Ўзбекистон қаҳрамони Онесия Сайдованинг қорақалпоқ тиббиётига қўшган ҳиссаси ҳақида сўз этилади.

Киноларда замонавий ёшлар ҳаёти, айниқса қорақалпоқ ёшлари эришаётган муваффақиётлар ҳам кинотасмаларга муҳирланган. Мамлакатимизда энг аввало, ёшларни болалигидан спортга жалб қилиш ва иқтидорли спортчиларни тайёрлаш борасидаги Президент қарор ва фармонларидан сўнгги натижаларни сўз этувчи «Қилич парвози» (муаллиф Г.Тажатдинова) номли бир бўлимли ҳужжатли фильмида ўн саккиз ёшли қизчанинг дунё миқийёсидаги эришган

ютуклари кино санъатининг ўзига хос усулида тасвирга олинади. Филмда кино элементларидан унумли фойдаланилган.

«Айқулаш» номли икки қисмли хужжатли фильмида Қорақалпоқ миллий рақслари қачон шаклланган ва кимлар тарафидан яратилган? –деган саволларга жавоб тариқасида яратилган фильмда таниқли ўзбек балетмейстери Али Ардобус Ибрагимов фаолиятидан ҳозирги кунгача фаолият юритаётган қорақалпоқ устоз санъаткорларнинг меҳнатлари ҳақида сўз этилади.

«Қалбида кенг дунё» номли бир бўлимли хужжатли фильм «Эл-юрт ҳурмати» ордени эгаси Шараф Уснатдиновнинг болалик йилларидан тортиб, республикамизнинг сиёсий-ижтимоий турмушидаги фаоллиги билан унинг журналистик ва ёзувчилик фаолияти сўз этилади. Кинода режиссёр етакчи роль ўйнайди. Ушбу филмда айниқса режиссёрлик маҳорат кўзга ташланади. Фильмда эса қоладиган лавҳалар, режиссёрлик топилмалар анчагина бор эканини айтмоқ ўринли. Ушбу «Қалбида кенг дунё» филмида таъсирчан эпизодлар кўплаб топилади.

Сўнги йилларда Қорақалпоқ хужжатли киносида изланишлар давом этмоқда, мавзулар доираси кенгайди, замонавий фильмлар яратилди ва жанрлар бойиди. Бу эса янги талқинни талаб этадиган масала деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Тешабаев Ж., Абул-касымова Х., Мирзамухаммедова М. Кино Узбекистана Т. 1985.
2. Кино: энциклопедический словарь. Гл. ред. С.И.Юткевич. – М.: Сов.энциклопедия, 1986. – С. 129.
3. Хайдеггер М. Время картины мира (1938, 1950) // Хайдеггер М. Исток художественного творения. Избранные работы разных лет. М.: Академический проект, 2008. – С. 274.
4. Х.Мухамедалиев. “Сценарийнавислик маҳорати”.–Тошкент. “Мусиқа”. 2009г.
5. Иззат Султон. Адабиёт назарияси.-Т.,Ўқитувчи. 2005 й.
6. Ш.Нусратова. “Бадий асар тахлили”, ўқув қуланма. –Т.: “Fan ziyosi” нашриёти. 2023. 180 в
7. “Қарақалпақфильм” архив материаллари